

## ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ ГЕРОЯ ПРОЗИ ПОКОЛІННЯ ВІСІМДЕСЯТНИКІВ

*Стаття дає узагальнений аналіз головних характеристик, властивих образам героїв української літератури перехідного періоду.*

Вагоме місце під час аналізу художнього тексту посідає характеристика головних героїв. Але не в усі часи вона була точно визначеною. Особливо неоднозначною ця "характеристика постає під час так званих перехідних періодів", час зміни культурних цінностей, пошуку нових світоглядних та художніх орієнтирів.

Рубіж кінця ХХ століття завершив радянську добу в українському літературознавстві. Література 80-х рр. створювалась під час розпаду імперії, її ідеологічних міфів, і тому до неї важко вже було пристосувати критерії минулих, давно усталених художніх систем.

Критична ситуація в літературі цього часу відображена на всіх її рівнях: у намаганні створити нову концепцію людини, нову модель світу, у проблематиці, загальному пафосі, експериментальному "змішуванні" художніх засобів різноманітних стилів...". Змін зазнає, порівняно з літературою доби соцреалізму, і герой прози вісімдесятих.

Але слід зауважити, що літературна діяльність покоління цього періоду є ще не досить дослідженою. Не так багато маємо й публікацій, які стосуються вивчення типів героїв цього часу. Як правило, науковці, аналізуючи цей проміжок, вдаються лише до поодиноких характеристик. Ґрунтовної праці, на жаль, не маємо. Серед дослідників, які порушували це питання, слід відзначити Терлецького В. [1], Демську Л. [2], Білоцерківець Н. [3], Лавринович Л. [4], Харчук Р. [5], Поліщук [6].

Дана стаття ставить собі за мету об'єднати найґрунтовніші публікації з теми дослідження, й окреслити основні риси літературного героя прози покоління вісімдесятих.

**Герой прози 80-х** створюється як повна протилежність герою соцреалізму. Про кризовий перелом говорить зміна місць дії – з центру на периферію. Замість передового члена суспільства описується соціальний, "духовний" маргінал; замість переможця – невдаха. Високі ідеї борця за комунізм, були замінені вирішенням побутових проблем; оптимістичне сприйняття – трагічним; почуття колективу – самотністю; життєві перспективи – на повну безвихідь.

З позицій соцреалізму – це антигерой, а з точки зору літератури "нової хвилі", персонажі творів соцреалізму – дійові особи ідеологічного міфу.

Людина трактується 80-ми, як жертва соціальної системи, яка не дає змоги їй до самореалізації та закриває перспективи розвитку.

Терлецький В. піднімає питання і про "брак у суспільстві такого поняття, як "герой нашого часу"". Аналізуючи сучасну ситуацію, він робить висновок про те, що це відбувається не тому, "що нація не здатна його породити, а тому, що знецінився, негліювався дух героїства, звитяги, справжньої чоловічої сили. Які типажі домінують?, – продовжує він, – збоченці, психічно хворі, здебільшовані люмпени, продажні й дрібні люді, скоробагатки, злодії... Замість сильних духом приходять фемінізовані ожіночені напівчоловіки, котрі наприкінці століття уособлюють звиродніння патріархальних цінностей [1:15].

"В сьогоднішньому житті нелегко відшукати прообрази таких героїв, які були б зразками для наслідування", – говорить і В. Панченко [7 :229].

"На місце романтичних героїв, аристократів духу, лицарів честі та справедливості у літературу прийшли злочинці, вбивці, маніяки, наркомани, некрофіли, самогубці та ще цілий ряд духовно кастрованих індивідів. Їх навіть не можна назвати особистостями, бо про який дух, яку волю та дорогу в себе можна говорити у випадку скаліченої психіки творців та споживачів масової культури... У сучасній літературі навала насильства, бруду і смерті", – стверджує Леся Демська [2 :123].

Н. Білоцерківець, говорячи про героїв прози 80-х, визначає що це – "рафіновані інтелігенти та люди "дна", божевільні й притонів" [3:28].

Лавринович Л., говорячи про героя роману Ю. Іздрика "Воццек" підсумовує: "... і не персонаж, це швидше скомплікована істота, яка здатна розпастися на кількох осіб або повністю розчинитися у власному болю" [4 :43].

Кравченко А. звертає увагу на "безпорадність героїв перед життям, що навіть гинуть у нерівному двобої з ним" [8 :48]. Як приклад автор наводить повість Галини Пагутяк "Соловейко".

Аналізуючи прозу восьмидесятих, він також говорить про те, що її герої стоять, здебільшого, осторонь центральних конфліктів епохи, переважно замкнуті в рамках власного внутрішнього світу, приватного життя й інтересів побуту.

Про героїв прози Олеса Ульяненка критики зазначають, зокрема, що вони "живуть на маргінесі соціуму", всі романи переповнені "дебілами-алкоголіками".

Хоча, як вважає Харчук Р., "героя прози 80-х" не можна оцінити однозначно" [5:11]. Цю думку поділяє і Панченко В.: "Яких же героїв дали "вісімдесятники"? Вони не одновимірні" [7:133]. Це відбувається, можливо, тому, як вважають дослідники, що українська культурна модель формує людину апатичну, мляву, мученика, якого всі експлуатують. Бо цей мазохістський комплекс глибоко вкорінений в українському світогляді.

У прозі 80-х рр. піднімаються й проблеми, які раніше були або забороненими, або не привертали до себе належної уваги. Серед них варто зазначити:

– взаємодію людини з Богом;

- зміст буття;
- можливість пізнання людини.

Інколи герої прози "нової хвилі" здатні на протест, але, на жаль, в основному через самогубство. Хоча в кінцевому результаті так і не відбувається з'ясування змісту існування, втрачається орієнтація на самоідентифікацію, яка пов'язується як з традицією, так і з ідеологією.

Концепція людини прози "нової хвилі" – це повна втрата героєм свого екзистенціального статусу, відсутність чітких меж самоідентифікації.

Внутрішню спустошеність у душі героя, що втратив свій екзистенціальний статус посідає агресивний побут. Людина починає уявляти себе функцією виживання в умовах побуту, зображеного жахливим, фантастичним. Людину переслідує жах внутрішньої спустошеності та жорстокості повсякдення, невизначеність, відсутність стійких внутрішніх зв'язків та орієнтирів, що є характерним для перехідної доби у житті суспільства. Таким чином серед героїв прози 80-х рр. зустрічаємо:

– людину – як жертву соціальної системи, побуту, власної фізіології та людину – як екзистенційну та моральну порожнечу;

– людину, яка знаходиться у складних взаємостосунках з оточуючим світом та яка створює його за своїми законами, відтворюючи стан загального глобального хаосу. Герой опиняється не в змозі не тільки створити та гармонізувати свій внутрішній універсум, але навіть іронічно обіграти свою внутрішню суперечку.

Отож, за оцінками критиків, герої художніх творів покоління 80-х змальовуються переважно як бездуховні, не здатні мислити, самодостатні, що не перетворюють світ у ролі творця, не "справжні люди", які не стверджують свою внутрішню цінність та неповторність. З точки зору соціальної – це жертви, а екзистенціальної – порожнечі.

Сподіваємось, що подана стаття приверне до себе увагу дослідників цього періоду. А з нашого боку стане частиною дисертаційної роботи, пов'язаної із вивченням творчості покоління 80-в.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Терлецький В. Фрау Українська Проза: суцільна фемінізація// Українське слово. – 2000. – 20-26 липня. – С. 15.
2. Демська Л. "Народження трагедії з духу" часу// Молода Нація. – 1998. – № 9. – С. 123.
3. Білоцерківець Н. Література на роздоріжжі// Критика. – 1997. – № 1. – С. 28-29.
4. Лавринович Л. Сучасний український постмодернізм – напрям? стиль? метод?// Слово і Час. – 2001. – № 1. – С. 39-46.
5. Харчук Р. Покоління постепохи// Дивослово. – 1998. – С. 6-12.
6. Поліщук В. Вісімдесятники як літературне явище// Слово і Час. – 2001. – № 5. – С. 37-45.
7. Панченко В. Випробування буднями/ Типи героїв і "антигерої" у молодій українській прозі// Дніпро. – 1987. – № 3. – С. 133-139.
8. Кравченко А.Є. Молода українська проза. – К., 1990. – С. 48.

Матеріал надійшов до редакції 19.03.2004 р.

#### ***Воловод Н.Н. Литературный портрет героя прозы поколения восьмидесятников.***

*Статья дает обобщенный анализ основных характеристик, свойственных образам героев украинской литературы переходного периода.*

#### ***Volovod N.N. Literary Portrait of the Prose Character of the Generation of the Vosmidesyatniki..***

*The article presents an analysis of the principle features characteristic of the images of the Ukrainian literature of the transitional period.*